

Giriş: Mesela, nasıl ki bir zat-ı mu'ciz-nüma, büyük bir saray yapmak istese

Otuz Üçüncü Söz

Otuz Üç Penceredir

Bir cihette Otuz Üçüncü Mektup ve bir cihette Otuz Üçüncü Söz.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
سُنُّرِهِمْ اٰیٰتِنَا فِی الْاَفَاقِ وَفِیْ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰی یَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ
اَوْلَمْ یَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ شَهِیْدٌ

Sual: “Şu iki âyet-i câmianın ifade ettiği vücub ve vahdaniyet-i İlahiye ve evsaf ve şuunat-ı Rabbaniyeye, âlem-i asgar ve ekber olan insan ve kâinatın vech-i delâletlerini, mücmel ve kısa bir surette beyanlarını isteriz. Çünkü münkirler, pek ileri gittiler. Ne

vakte kadar **اَوْلَمْ یَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ شَهِیْدٌ** deyip elimizi kaldıracamız?” diyorlar.

Üstadımız der ki: Mü'minler, Kur'ân'ın bu iki câmi' âyetinin ifade ettiği iman hakikatlerinin, insan ve kâinat üzerinden kısa ve öz delillerle izah edilmesini isterler. Çünkü münkirler ileri gitmişlerdir. Bu sebeple mü'minler, “O her şeye kadirdir” deyip ellerini kaldırırken; bunu kuru bir söz olarak değil, gördükleri delillere dayanarak, akli ve kalbi tatmin edecek bir yakın ile söylemek arzusundadırlar.

Elcevap: Yazılan bütün otuz üç adet Sözler, o âyetin denizinden ve ifaza ettiği hakikat bahrinden otuz üç katredir. Onlara baksanız cevabınızı alabilirsiniz. Şimdilik yalnız o denizden bir katrenin reşehatına işaret nevinden şöyle deriz ki:

Üstadımız der ki: Yazılan otuz üç Söz, Kur'ân'ın bu büyük hakikat denizinden alınmış otuz üç damla gibidir; her biri o derin mânâları bir cihetle gösterir. Onlara bakan, aradığı cevabı bulabilir. Biz ise şimdilik o sonsuz denizden sadece bir damlanın birkaç serpişmesine işaret ederek, kısa bir misal ile meseleyi nazara vereceğiz.

Mesela, nasıl ki bir zat-ı mu'ciz-nüma, büyük bir saray yapmak istese evvela temellerini, esaslarını muntazaman hikmetle vaz'eder ve ilerideki neticelerine ve gayelerine muvafık bir tarzda tertip eder.

Mesela, harika sanatlar sergileyen bir usta, büyük bir saray yapmak istediğinde, işe rastgele başlamaz. Evvela temellerini öyle bir hikmetle atar ki, daha baştan o sarayın nasıl bir ihtişama kavuşacağını, hangi maksatlara hizmet edeceğini hesap eder. Taşlar gelişi güzel konmaz; her biri ileride yük taşıyacak, kubbeleri kaldıracak, ihtişamı ayakta tutacak şekilde yerleştirilir. Daha temel aşamasında bile görünmeyen bir ilim ve ince bir hesap kendini hissettirir.

Burada verilen ilk ders şudur: Büyük işler **plansız olmaz**. Önce **esaslar**, sonra detaylar gelir.

Sonra menzillere, kısımlara maharetle tefrik ve tafsil ediyor.

Sonra o saray, farklı bölümlere ayrılır. Her kısmın ayrı bir vazifesi, ayrı bir düzeni vardır. Bu muazzam saray, geniş salonlara, uzun koridorlara, yüksek kubbeli odalara ayrılır. Her bölümün ayrı bir maksadı, ayrı bir ruhu vardır. Bazı odalar ihtişamı temsil ederken, bazıları sükûneti fısıldar. Bu taksim, dağınıklık değil; bilakis hayran bırakan bir intizam ve ustalığın açık bir göstergesidir.

Sonra o menzilleri tanzim ve tertip ediyor.

Ardından her bir menzil, ince bir dikkatle tanzim edilir. Eşyalar yerli yerine konur, en küçük ayrıntı bile ihmal edilmez. Kapılar, pencereler, geçişler; hepsi birbiriyle uyum içinde yerleştirilir. Sarayın içinde dolaşan biri, hiçbir yerde karmaşa görmez; her şey sanki görünmez bir ölçüyle yerleştirilmiş gibidir.

Sonra nukuşlarla tezyin ediyor.

Sonra usta, sarayın duvarlarını kuru bırakmaz; onları nakışlarla, işlemelerle süsler. Duvarlara işlenen desenler, tavandaki sanatlı motifler, sütunlardaki ince oymalar... Hepsi ustanın maharetini sessizce ilan eder. Saray artık sadece bir yapı değil, başlı başına bir sanat eserine dönüşür.

Sonra elektrik lambalarıyla tenvir ediyor.

Daha sonra saray aydınlatılır. Yüksek tavanlardan sarkan ışıklar, duvarlara yerleştirilen lambalar, odaları nurla doldurur. Karanlık köşe kalmaz. Işık, hem sarayın güzelliğini ortaya çıkarır hem de içinde gezen huzur verir. Sanki saray, ışıkla konuşmaya başlar.

Sonra o muhteşem ve müzeyyen sarayda maharetini, ihsanatını tecdid etmek için her bir tabakada yeni yeni icadlar, tebdiller, tahviller yapıyor.

Fakat usta bununla yetinmez. Bu saray, tamamlanıp bırakılmış bir yapı değildir. Her zaman yeni dokunuşlar yapılır, yeni süslemeler eklenir, bazı yerler yenilenir, bazı köşeler daha da güzelleştirilir. Saray adeta yaşayan bir eser gibidir; her an tazelenir, her an yeni bir güzellik kazanır.

Sonra her bir menzilde kendi makamına merbut bir telefon rabtedip, birer pencere açarak her birinden onun makamı görünür.

Sonra usta, sarayın her bir odasını kendi makamına bağlar. Görünmeyen hatlar çekilir; her bölüm onunla irtibat hâline gelir. Sarayın neresinde olursan ol, onunla bağlantı kurabileceğin bir yol vardır. Bu bağ, sarayın sahipsiz olmadığını her an hissettirir..

Ve her odaya bir pencere açılır. Bu pencerelerden bakıldığında, sarayın sahibinin makamına bir nazar açılır. Her pencereden farklı bir açı görünür ama hepsi aynı merkeze bakar. Sarayın içinde gezen biri, hangi odada olursa olsun, o ustanın varlığını ve hâkimiyetini hisseder.

Aynen öyle de وَاللَّهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى Sâni'-i Zülcelal, Hâkim-i Hakîm, Adl-i

Hakem ve bin bir esma-yı kudsiye ile müsemma Fâtır-ı Bîmisal, şu âlem-i

ekber olan kâinat sarayının ve hilkat şeceresinin icadını irade etti.

Aynen öyle de وَاللَّهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى

Bu ifade şunu der: En mükemmel misaller Allah'a aittir. Yani verilen saray misali, sadece bir benzetmedir; hakikat ondan çok daha yücedir.

Sâni'-i Zülcelal, Hâkim-i Hakîm, Adl-i Hakem

Bu cümlede Allah'ın sıfatları sayılır: Her şeyi sanatla yapan, her işi hikmetle yapan ve her hükmü adaletle veren bir Zât olduğu ifade edilir.

ve bin bir esma-yı kudsiye ile müsemma Fâtır-ı Bîmisal

Allah'ın sadece birkaç değil, sayısız güzel isimleri vardır. "Bîmisal" denilerek de, O'nun yaptığı hiçbir şeyin benzeri olmadığı vurgulanır.

şu âlem-i ekber olan kâinat sarayının

Kâinat burada büyük bir saraya benzetilir. "Âlem-i ekber" denilerek onun ne kadar geniş ve muhteşem olduğu ifade edilir.

ve hilkat şeceresinin icadını irade etti

Kâinat aynı zamanda bir ağaç gibidir.

Kâinat bir şeceredir. Anasır onun dallarıdır. Nebatat yapraklarıdır. Hayvanat onun çiçekleridir. İnsanlar onun semereleridir. >

Mesnevi-i Nuriye/ Şemme

O Sâni'-i Zülcelal ki; nihayetsiz azamet sahibi, sonsuz hikmetle iş gören, mutlak adaletle hükmeden ve bin bir kudsî isimle kendini tanıttıran Fâtır-ı Bîmisal'dir. İşte böyle bir Zât, şu muhteşem kâinat sarayını ve dalları bütün âlemlere yayılan hilkat ağacını yaratmayı murad etti.

Bu irade, başıboş bir dilek değil; ezeli bir ilmin, sonsuz bir hikmetin ve mutlak bir kudretin tecellisi olarak ortaya çıktı. Kâinat, öylesine kurulmuş bir yapı değil; her şeyi önceden görülmüş, ölçülmüş ve takdir edilmiş bir saray gibi vücuda getirildi.

Altı günde o sarayın, o şecerenin esasatını desatir-i hikmet ve kavanin-i ilm-i ezeli ile vaz'etti.

Altı günde o sarayın, o şecerenin esasatını

Kâinat sarayının ve yaratılış ağacının temel yapısı belirli bir süreç içinde kurulduğunu ifade eder.

“Altı günden kasıt nedir?”

Buradaki “gün”, bildiğimiz 24 saatlik gün değildir. Asıl mana: **Altı “devre”, altı “merhale”** demektir. Yani: Kâinat bir anda değil, **aşama aşama, planlı bir süreçle** yaratılmıştır. Neden “gün” denmiş? Çünkü: İnsan en iyi **zaman dilimiyle** anlar. Kur’an, hakikati **anlaşılır şekilde** anlatır

desatir-i hikmet ve kavanin-i ilm-i ezeli ile vaz’etti

Bu temel, rastgele değil; Allah’ın ezeli ilmine dayanan hikmetli kanunlarla yerleştirildi. Yani her şey önceden bilinen, ölçülen ve planlanan bir düzenle kurulmuştur.

“desatir-i hikmet” ne demek?

Hikmet düsturları, yani **her şeyin amaçlı ve faydalı yaratılmasını sağlayan prensipler**. Yani: Boş iş yok, israf yok, her şeyin bir gayesi var.

kavanin-i ilm-i ezeli ne demek?

Allah’ın ezeli ilminden gelen **değişmez kanunlardır**. Yani: Fizik kanunları, hayat düzeni sebep-sonuç sistemi. Hepsi **önceden bilinen ve belirlenen ölçüler**.

Desatir-i hikmet → “Niçin?” (amaç, fayda, hikmet)

Kavanin-i ilm-i ezeli → “Nasıl?” (ölçü, sistem, kanun)

Sonra ulvi ve süflî tabakata ve dallara ayırıp kaza ve kader desatiri ile tafsil ve tasvir etti.

Sonra ulvî ve süflî tabakata ve dallara ayırıp

Kâinat, yüksek ve aşağı mertebelere ayrıldı. Ulvî tabakalar; semalar, yıldızlar, galaksiler ve nuranî varlıkların bulunduğu yüksek ve latif âlemlerdir.

Süflî tabakalar ise yeryüzü, dağlar, taşlar, toprak, su ve canlılar gibi daha yoğun ve maddî âlemleri ifade eder.

kaza ve kader desatiri ile

“Kaza ve kader desatiri ile” demek; bu ayırımın ve düzenin rastgele değil, Allah’ın ezeli takdiri ve ölçüsüyle yapılması demektir. Yani her şey daha yaratılmadan önce bir plan ve ölçü ile belirlenmiş (kader), sonra o plana göre zamanı gelince varlık sahnesine çıkarılmıştır (kaza). Böylece kâinattaki her tabaka, her varlık ve her özellik; belirli bir ölçü, hikmet ve program dahilinde şekillendirilmiştir.

tafsil ve tasvir etti

Tafsil ve tasvir etti” demek; yaratılan şeylerin sadece genel hatlarıyla bırakılmayıp, en ince ayrıntılarına kadar belirlenmesi ve her birine kendine mahsus bir şekil, özellik ve kimlik verilmesi demektir. Yani her varlık, sıradan ve belirsiz değil; ölçülü, detaylı ve kendine özel bir suretle ortaya konulmuştur.

Sonra her mahlukatın her taifesini ve her tabakasını sun’ ve inayet düsturu ile tanzim etti.

Nasıl ki sarayda her oda, her bölüm ihtiyacına göre düzenlenir; eşyalar yerli yerine konur, hiçbir şey başıboş bırakılmaz; aynen öyle de kâinatta her mahlûk taifesi ve her tabaka, sanat ve inayetle tanzim edilmiştir. Kuşların gökyüzüne, balıkların suya, bitkilerin toprağa uygun şekilde yerleştirilmesi; her birine yaşayacağı ortama uygun özelliklerin verilmesi, bu düzenin açık bir göstergesidir. Yani saraydaki odaların tertibi ne ise, kâinattaki varlıkların yerli yerinde düzenlenmesi de odur.

“Sun’ ve inayet düsturu ile tanzim etti” demek; her mahlûk grubunun ve her tabakanın, rastgele değil, sanatla (sun’) ve hususî bir ilgi ve şefkatle (inayet) düzenlenmesi demektir. Yani her varlık sadece yaratılmamış; aynı zamanda ince bir sanatla işlenmiş ve ihtiyaçlarına uygun şekilde özenle yerleştirilmiştir.

Mesela büyük bir şehir düşün: Bu şehirde sadece binalar yoktur; her meslek grubu ayrı ayrı düzenlenmiştir. Doktorlar hastanelerde, öğretmenler okullarda, çiftçiler tarlalarda, askerler kışlalarda yer alır. Her taifenin yeri, vazifesi ve düzeni farklıdır. Üstelik bu insanlar sadece yerleştirilmez; ihtiyaçlarına göre imkânlar verilir, sistem kurulmuş şekilde işler.

Kuşlar taifesine bak: Kanatları uçmaya uygun yapılmış, kemikleri hafif yaratılmış, yön bulma kabiliyeti verilmiş; her biri gökyüzünde yaşayacak şekilde özel olarak düzenlenmiştir. Balıklar taifesine bak: Solungaçları suya uygun, yüzgeçleri hareket etmeye elverişli, bedenleri akıntıya karşı dayanıklı yaratılmıştır. Ağaçlar ve bitkiler taifesine bak: Kökleri toprağa tutunacak, yaprakları güneşi alacak, meyveleri canlılara rızık olacak şekilde tanzim edilmiştir. İnsanlar taifesine bak: Akıl, konuşma, düşünme ve öğrenme gibi kabiliyetlerle donatılmıştır. İşte her mahlûk taifesi, kendi yaşayacağı ortama ve vazifesine göre ayrı ayrı sanatla düzenlenmiş ve ihtiyaçları özel olarak verilmiştir; bu da “sun’ ve inayetle tanzim”in açık bir tezahürüdür.

Sonra her şeyi, her bir âlemi ona lâayık bir tarzda, mesela semayı yıldızlarla, zemini çiçeklerle tezyin ettiği gibi süslendirip tezyin etti.

Nasıl ki sarayda duvarlar nakışlarla, ince işlemlerle süslenir ve o süsler ustanın maharetini gösterir; aynen öyle de kâinatta her âlem, kendine layık bir güzellikle tezyin edilmiştir. Her âlem, kendi mahiyetine en uygun şekilde süslenmiştir. Mesela semaya bak: boş bırakılmamış, yıldızlarla, galaksilerle adeta bir mücevher gibi donatılmıştır. Yeryüzüne bak: sadece toprak değildir; çiçeklerle, ağaçlarla, renklerle bezenmiş bir bahçe hâline getirilmiştir.

Denizlere bak: içinde sayısız canlı, renkli balıklar ve farklı hayat türleriyle süslenmiştir. Hatta bir çiçeğin yaprağındaki desen, bir kelebeğin kanadındaki renk bile bu tezyinin en ince örnekleridir. Yani her âlem, kendi yapısına uygun bir güzellik ve sanatla özel olarak süslenmiştir.

Sonra o kavanin-i külliye ve desatir-i umumiye meydanlarında esmalarını tecelli ettirip tenvir etti.

“kavanin-i külliye ve desatir-i umumiye meydanlarında” neden dedi?

Çünkü Allah’ın isimleri sadece tek tek olaylarda değil, **herkesi kapsayan genel kanunlar içinde sürekli ve açık şekilde görünür.** Yani bu âlem, isimlerin sergilendiği **büyük bir sahnedir.**

“esmasını tecelli ettirdi” ne demek?

Mesela:

- Güneşin herkese ışık vermesi **Nur** ismini
- Her canlının rızkının gelmesi **Rezzak** ismini
- Her şeyin ölçülü yaratılması **Adl** ismini
- Baharda ölü toprağın dirilmesi **Muhyî** ismini
- Her varlığa şekil verilmesi **Musavvir** ismini
- Her şeyin korunması **Hafîz** ismini
- Anne şefkatindeki merhamet **Rahman** ve **Rahîm** isimlerini,
- İhtiyaçların tam zamanında verilmesi **Kerîm** ve **Latîf** isimlerini,
- Hastalara şifa verilmesi **Şâfi** ismini,
- Kusursuz ve benzersiz icatlar **Bedî’** ismini

“tenvir etti” (aydınlatmak) ne demek?

Buradaki aydınlatma: Gözle değil, **anlamla aydınlatmak**

Nasıl ki sarayda elektrik lambaları yakıldığında her şey görünür hâle gelir, nakışlar, süsler ve ince sanatlar karanlıktan çıkar ve anlam kazanır; aynen öyle de kâinatta “tenvir etmek”, Allah’ın isimleriyle her şeyi manen aydınlatmaktır.

Yani: Bu isimleri görmeden bakarsan sadece “doğa” görürsün. Bu isimleri görerek bakarsan **her şey anlam kazanır**. Kâinat karanlık değil... **Allah’ın isimleriyle anlam kazanan aydınlık bir kitaptır**.

Sonra bu kanun-u küllînin tazyikinden feryat eden fertlere Rahman-ı Rahîm isimlerini hususi bir surette imdada yetiştirdi.

“kanun-u küllînin tazyiki” ne demek?

Alemde cari olan kanunların, fert üzerinde oluşturduğu baskı demektir

Kâinatta işleyen küllî kanunlar fert üzerinde bir baskı oluşturur; çünkü bu kanunlar herkese aynı şekilde uygulanır.

Mesela açlık kanunu bütün canlıları kuşatır; her canlı beslenmek zorundadır.

Hastalık kanunu işler; her insan hasta olabilir. Soğuk ve sıcak kanunları bütün canlıları etkiler; korunamayan zarar görür.

Zaman kanunu herkesi yaşlandırır ve yıpratır.

Ölüm kanunu bütün canlıları kuşatır.

Sebepler-sonuç kanunu gereği her şey belli şartlara bağlanır; güçsüz olan bu şartları yerine getiremez.

Rekabet ve mücadele kanunu içinde güçlü olan öne çıkar, zayıf olan geride kalır.

İşte bu genel ve değişmez kanunlar fert için bir “tazyik” yani baskı meydana getirir; çünkü fert tek başına bu kanunlara karşı koyacak güce sahip değildir. Genel kanunların baskısı altında kalan fertlere, Allah hususî bir rahmetle yardım eder.

Mesela aç bir yavruyu düşün: Kendi başına rızıkını bulamaz ama tam ihtiyacı olduğu anda anne sütü hazır gelir; bu **Rahman ve Rahîm** isimlerinin özel bir imdadıdır.

Ya da hasta bir insanı düşün: Genel kanunlar içinde hastalık gelir ama aynı anda şifa yolları da yaratılır; bu da hususî bir merhamettir.

Soğukta üşüyen bir canlıya kürk verilmesi, susayan birine suyun ulaştırılması, çaresiz birinin kalbine ümit verilmesi... Bunların hepsi, genel sistemin içinde sıkışan fertlere özel olarak yetişen ilâhî bir yardımın örnekleridir. Yani küllî kanunlar işlerken, fertler asla yalnız bırakılmaz; her birine özel bir şefkat ve imdat yetişir.

Demek, o küllî ve umumî desatiri içinde hususi ihsanatı, hususi imdatları, hususi cilveleri var ki her şey her vakit her hâceti için ondan istimdad eder, ona bakabilir.

Demek ki bu umumî ve herkesi kapsayan kanunların içinde, her bir ferde özel ihsanlar, özel yardımlar ve özel tecelliler vardır.

Mesela açlık umumî bir kanundur ama her canlının rızkı ayrı ayrı ve tam vaktinde gelir; bir bebeğe süt, bir kuşa yem, bir ağaca su ulaştırılır.

Hastalık genel bir durumdur ama her hastaya uygun şifa yolları yaratılır.

Susuzluk herkesi kapsar ama her canlıya ihtiyacına göre su verilir.

Soğuk herkesi etkiler ama kimi canlıya kürk, kimine yağ tabakası, kimine barınma imkânı sağlanır.

İnsan ise her ihtiyacında dua ile doğrudan Rabbine yönelir; rızık, şifa, yardım ne isterse O'ndan talep eder. Yani her şey, her an, her ihtiyacı için doğrudan Allah'tan isteme ve O'na bakma imkânına sahiptir.

Sonra her menzilden her tabakadan her âlemden her taifeden her fertten her şeyden kendini gösterecek yani vücudunu ve vahdetini bildirecek pencereler açmış. Her kalp içinde bir telefon bırakmış.

Nasıl ki sarayda her odadan açılan bir pencere ile sahibinin makamı görünür ve her odaya bağlanan bir hat ile onunla irtibat kurulursa; aynen öyle de kâinatta her menzilden, her tabakadan, her âlemden, her taifeden ve her fertten Allah'ı gösteren pencereler açılmıştır. Her varlık, kendi hâliyle O'nun varlığını ve birliğini ilan eder.

Aynı zamanda her kalbin içine konulan o "telefon" ile insan doğrudan Rabbine yönelir, O'ndan ister ve O'ndan cevap alır. Böylece hem dış âlemde pencerelerle O görünür, hem de iç âlemde kalp ile O'na ulaşılır.

Şimdi şu hadsiz pencerelerden elbette haddimizin fevkinde olarak bahse girişmeyeceğiz. Onları ilm-i muhit-i ilahîye havale edip, yalnız âyât-ı Kur'aniyenin lemaatı olan otuz üç pencereyi Otuz Üçüncü Söz'ün Otuz Üçüncü

Mektup'unun namazdan sonraki tesbihatın otuz üç aded-i mübareğine muvafık olmak için otuz üç pencereye icmalî ve muhtasar bir surette işaret edip, izahını sair Sözlere havale ederiz.

Üstadımız der ki: Kâinata Allah'ı gösteren sayısız delil ve pencere vardır; ancak bunların tamamını anlatmak bizim gücümüzü aşar. Bu sebeple hepsini değil, Kur'ân âyetlerinden yansıyan bazı pencereleri, namazdan sonraki otuz üç tesbihe uygun olarak, kısa ve özet bir şekilde zikrediyor; detaylı izahlarını ise diğer Sözlere bırakıyoruz.